

Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról*

A csügési magyarok a Bákó (Bacău) megyei csügésben¹ (Ciugheș) a Csügés-pataka meg a belefolyó Templom-, Vojka- és Magdó-patak mentén laknak. Palánkával (Palanca) határos, s tőle csak a Tatros vize választja el. A legközelebbi vasúti állomás kb. 1 km távolságban, Palánkán van. A legközelebb fekvő város Moinești (kb. 45 km-re). — A falu lakói eredetükre nézve azt tartják, hogy őseik Csíkból (Somlyó, Delne, Szépvíz, Szentmiklós, Szentmihály stb.) mint katonaszökevények mentek át. Nyelvük a gyimesi csángók nyelvétől csak abban különbözik, hogy sok román szót használnak.²

A csügési magyarok mind buzgó római katolikusok. A faluban levő ortodox románokkal nem házasodnak össze. Elválás, lopás, gyilkosság egyáltalán nem, veszekedés pedig csak ritkán fordul elő köztük. Az előirt egyházi ünnepeken kívül a románokét is megülik.³ Fából készült, bevakolt és fehérre meszelt templomuk 1895-ben épült a régi fatemplom helyén,⁴ amelyben az öregek állítása szerint *évek-harang* volt. Ezt ma idején a Csügésen levő *üstökben* készítették a *dácso*k (= csehek). Még ma is azt mondják: „*Megjünk az üstökhöz.*“ A sekrestyében a moldvai diószíni templomban levő feszülethez nagyon hasonló primitív feszület függ.⁵ A dormánfalvi (Dormănești) plébániához tartoznak. Mivel az odaváló pap meghalt, újabban a gorzafalvi (Grozești) és a gyimesbükki plébános jön át misézni. A misén latinul⁶ és magyarul⁷ énekelnek. Ha a pap nem

* Ezt a dolgozatot a szerző még 1933. táján küldte be a szerkesztőségnek. Kiadását a megszállítás alatt a sajtóellenőrzés akadályozta meg.

¹ A falu nagy kiterjedésű erdővel és kevés kaszálóval borított hegyek és dombok közt fekszik. Kórház, gyógyszertár, bank és csendőrség nincsen a faluban. Az ágasi (Agăș) kerületi orvoshoz tartozik; a gyógyszereket a trianoni béke előtt Moinești-ről és Târgu-Ocna-ról, azután pedig a közelebb fekvő Gyimesbükkéről szerezték be. Van három bolt, négy koremsa, egy cipész, három asztalos s egy kovács.

² *Hová viszed a cöpököket? Viszem pindszikáltatni* (= talpaltatni). *Menyek a gárára* (= az állomáshoz). *Kiárt éppég úgy*. Itt is hallani a nyiltabb e-t, az *ír lész(en)*, *írt lész(en)*, *írni fogott* alakokat, az -sz, -zd és -z végű igék hangátvetéses alakjait, a *te* helyett a *magad* visszaható névmást. A -szer rag gyakran itt sem illeszkedik, a -val -vel rag v hangja mássalhangzók után itt is ritkán hasonul. A szavak jelentését és etimológiáját a dolgozat végén külön szótárban ismertetem.

³ Pl. Sf. Ilie, Tăerea Capului, Sf. Ioan Botezătorul vagy ahogy ők mondják: káposztavágó Szt. János.

⁴ Senkitől sem sikerült megtudnom, hogy a régi templom mikor épült.

⁵ V. ö. *Domokos Pál Péter*: A moldvai magyarság. Csíksomlyó, 1930. 166.

⁶ *Missa de angelis*.

⁷ *Magyar énekek*: Leborulunk oltárodnál. Ez nagy Szentség valóban, Üdvözlely Oltáriszentség, Most lett a kenyér, Bűnös lélek, Hozzád fohászokunk, Lelkem lángadozva ég. Angyaloknak királynéja, Máriát dicsérni hívek jöjjetek. V. ö. *Domokos* 153.

jöhet, akkor a *diák* vezetése alatt mondják el a következő imádságokat és parancsolatokat: reggeli ima, hiszekegy, gyómom a mindenható Istennek; öt- és tízparancsolat, hét főbűn, hét főigazság, hét szentség¹ hit-, remény-, szeretetbeli indulat és töredelmesség. Ennek a közös imádságnak, illetőleg elmondásnak az a célja, hogy az írni és olvasni nem tudók² is megtanulhassák és gyakorolhassák. Ugyancsak e célból a diák megmagyaráz egy-egy részt a katekizmusból. Végül elmondják az olvasót. A faluban levő állami elemi iskolában a kántor tanítja a hittant.³ Évente egyszer Havi-Boldogasszony napján (aug. 15.) búcsút tartanak; ugyancsak ezen a napon van az évente csak egyszer tartott vásár is. Bertalan Imre⁴ kántor kezdeményezésére most épül a művelődés háza, melyben színpad is lesz. Vasár- és ünnepnapokon itt fognak táncolni, vallásos színdarabokat előadni és társadalmi oktatásban részesülni. A leányok és legények énekkara is itt szerepel majd.

A Csüvésbe jobbról befolyó patakok *Keregbükk-pataka*, *Pajusos-pataka* ~ r. *Pârâul Păiuș*,⁵ *Bójjás-pataka* v. *Socsi⁶-pataka*, *Purkêrec-pataka* ~ r. *Pârâul Purculețului*, *Gusásné-pataka* ~ *Pârâul Gușoaic*, *Liné⁷-pataka* vagy *Virágvész⁸-pataka* vagy *Magdó⁹-pataka* ~ r. *Pârâul Ilioaic* v. *Pârâul Magdă*. — A balról befolyó patakok: *Vójka-pataka* ~ r. *Pârâul Voicii*, *Ásica-pataka* ~ r. *Pârâul Așite*, *Apahavas-pataka* vagy *Páléstánék-pataka*¹⁰ ~ r. *Pârâul Apahavaș*, *Medvelik-pataka* ~ r. *Pârâul Borta Ursului*, *Templom-pataka* ~ r. *Pârâul Bisericii*, *Posztik-pataka*¹¹ ~ r. *Pârâul Pestelnilor*. — *Hegyek*: Csüvés-patakától jobbra: *Keregbükk-sórka*, *Pajusosorok*, *Bójjásorok*, *Purkêrecsorok*, *Kotomb*,¹² *Virágvész-sórka* (a tetejét *Cerketör*-nak vagy *Kicsi észtená*-nak hívják). — Csüvés-patakától balra: *Kádárok-sórka*, *Fejérbükk*, *Kúrtasorok*, *Apahavas-sórka*, vagy *Ponica* vagy *Ústök*, *Perzselés-sórka*, *Sósút*¹³ és *Ásica-sórka*. — *Dombok*: *Ége mező*, *Pópoj*.

Lakodalom. Ha a legény a leánnyal *ésszekapott*, elküld valakit *ház-tűzlátni*, hogy megtudja vajon odaadják-e a leányt. Ha a hír kedvező, akkor elmegy a legény, az apja s néhány ismerőse a leány szüleihez és *ékkéretik* a leányt. Bemennek, kezet fognak és megkérdezik, hogy valaki

¹ *Domokos*. 152.

² Ilyen nagyon sok van.

³ Catehismul prescurtat al Eparhiei Catolice de Jași. Prescurtare de Istoria Sacră de cr. Fr. J. Knecht, tradusă de Josif M. Malinovski, preot franciscan, aprobată de Prea Sf. Sa D. D. Dominic Jaquet, episcop catolic de Jași.

⁴ Bertalan Imre Bertalan Sándornak, az onesti kat. diáknak fia (vö. *Domokos* 104). Târgu-Ocna-n végzett négy osztályt az ottani gimnáziumban.

⁵ Fűszár, gabonaszár, tarló.

⁶ <r. *soc* ~ *soci* 'bodza'.

⁷ Egy öreg Veszili nevű ember nevéből vonódott el.

⁸ A vihar a fákat kidöntötte, s a *vészben virágok termettek*. — A szerkesztő e népi magyarázattal szemben megjegyzi, hogy a *vész* köznévi alakban pl. a gyergyói népnyelvben a történeti adatok tanúsága szerint őserdőt jelentett (Vö. *Szabó T. Attila: Gyergyó helynevei a XVII—XIX. században*. Bp. 1940. 30.).

⁹ Magdó Józsi nevű emberről.

¹⁰ Pál Istvánról.

¹¹ Poszti Jánosról.

¹² Ehhez nyúlnak ki az előbbi sarkok.

¹³ Itt szállították át Erdélybe a sót.

nem szerzetle-e össze őket.¹ Ha a lányt odaigérik, kezét fognak az apatársal, s azután 'illogatás és ellegetés közben megbeszélük, hogy mennyi *vagyon-ságot* kap és ad.² Másnap elmegy a leány és legény a paphoz *mátkásodni*. A pap háromszor hirdeti ki őket. Ha kiváltották a *primériától a pécsét*, akkor szombaton este *léánytáncot csinálnak*. Négy *druská-t* elküldnek, hogy meghívják a fiatal-ságot. Kulacsban bort visznek magukkal és mindenkit *mektisztelőnek* s a következőket mondják: *A hazaji és a völegény szépen kéri kinek a szíve húzza, estē jőjön el a mulacsságra*. A leányok ajándékot, a legények pedig 10—20 *frank*-ot visznek és reggelig mulatnak. Három hét múlva tartják meg az esküvőt. A völegény egy *vörnik*-ot küld, aki az esküvő előtti napon meghívja a legényeket és leányokat az esküvőre. A vörnik-nak nincs semmi jelvénye; csak egy *palack*-ot visz magával, amelyben pálika van. A legények lóháton jönnek az esküvőre. Miután a szeke-rek, muzsikások és a *keresztapák* összegyűltek, a völegény lóra ül, s el-mennek a *hazaji* után. A menyasszony kapuján szalmával bevont lánc van kifeszítve, hogy lóval ne lehessen az udvarra bemenni. A lánc előtt meg-állanak és a bentlevőkkel *alkudozni* kezdenek. Azok csak akkor engedik be őket, ha a magukkal vitt palackokból vagy kulacsokból *mektisztelőd-nek*. Az ajtó előtt van egy vízzel telt *gárnica*, amelyre egy perealakú fonott kalács van téve. A völegény kezébe veszi a kalácsot, és szétszaggatva szétdobálja a nép közt, a gárnicát pedig a lovával feldönteti. A hazai a küszöbön áll és a völegényt vizes *buszujok*-kal szembeönti; a völegény pedig ostorral üti szembe a menyasszonyt. Ezt azért teszi, hogy a leendő asszony serény legyen. Ezután mind bemennek a házba, s az asztalhoz ülnek. Kint az udvaron szól a muzsika, s az udvaron levők táncolnak. Asztalbontás előtt a völegény egy sült tyukot oszt szét. Ezután fölkelnek, *táncolólag* háromszor megkerülik az asztalt, és kimennek. A *búsapa* és *búsanya* leülnek egy-egy székre. A menyasszony letérdel előttük s úgy marad, amíg a *búcsúztatót* mondják.⁴

*Vajda, hegedűnek álljon meg zengése,⁵
A sarkantyúnak is szünjön meg pengése,
Mert búcsúzásomnak most léssen kezdése
Legyünk csendességben, míg léssen végzése.*

*Dicsőség először a nagy magasságban
Istennek, ki lakik fénylő boldogságban,
Ki rendeltél nekem egy igazi társat,
Akiel megnyertem minden boldogságot.*

*Elsőbben is hozzád nyujtom szavaimat,
Kedves édesatyám, én búcsúzásomat,
Mert Isten után te viselted gondomat,
Sajnálom is mostan téled válasomat.*

*Reszketnek ajkaim belső félelemből,
De még jobban remeg szíved szerelmétől.
Engedj meg, jó atyám, ha megbántottalak,
És hogy téged sokat háborítottalak.*

*Azért rád kívánom az Úrnak áldását,
Amikor elvégzed életed folyását.
Adja meg lelkednek örökös szőlását
A jó Isten veled, kedves édesapám.*

*Édes szülőbanyám, már tehozzád térek,
Még új szállásomra te tőled elmenyek,
Áldást Istenemtől én tereád kérek,
Akit én szívemből szüntelen dicsérek.⁶*

¹ Hogy vajjon nem más valaki beszélte-e rá őket a házasságra.

² A bákói csángóknál a kérők egymás után három este mennek el. Vö. *Domokos* 128—9.

³ Hasonló szokást közöl Csúry B.: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról. EM. 1930: 157.

⁴ A búcsúztató változatait I. Csúrynél i. h., *Domokosnál* i. h. 137 kk. és nálam (Népr. jegyzetek a gyimesfelsőlöki és gyimesközéplöki csángókról. EM. 1932:333 kk.).

⁵ A lakodalmi verseket Lupás Péter gazdától másoltam le.

⁶ Vö. még az előbbi forrásokon kívül Orbán B.: A Székelyföld leírása, I, 100.

Látod, édesanyám, elvisznek mellőled.
A mennyei Atya legyen mindig véled,
Amikor életedet halállal cseréled,
A dja Jézusom a te örök béréd.

Apámról, anyámról, kik voltak véreim,
Hozzátk fordítom búcsúzó szavaim.
Bátyáim, ha vagytok, szerelmes néném,
Kisebbitől nagyobbik, kedves jó öcsém.

Összes rokonság és nyoszolyó-leányim,
Fáradtságotok kívánom hálálni.
Amit már vétettem, most megengedjétek,
A felséges Isten maradjon veletek.

Alljatok előmbe, ti híres legények,
Kik a táncba sokszor szemikre vetettek,
S ajándékba nekem sok mindent vettetek,
Sajnáljátok mostan, nem lettem tietek.

Kedves leány-barátim, hozzátok fordulok,
Ha reátok nézek, szinte megújulok,
De azért szívembe már nagyon búsulok,
Hogy seregeimtől más útra indulok.

Nem lesz már véletek többé maradásom,
A férjem házánál léssen a lakásom.
Ahogy uram fája, úgy lesz táncolásom,
Jaj, de hamar elmúlt az én leányságom.

Kedves dajkám voltál, engemet szerettél,
Jóra tanítottál, a rossztól intettél,
Mint anya leányával vélem cselekedtél,
Most pedig szárnyamra engem eresztettél.

Kedves alsó, felső, jószívű szomszédim,
Mindenféle kedves szép jóakaróim,
Árasszon el az Úr sok örömmel, jóval,
Ne küzdjétek soha semmiféle gondal.

No, most muzsikusok, rajta zendítsetek,
Az a szép indulót lelkesen verjétek.
Kocsisok, vőfélyek, hamar a ládára,
S aki nem fér, üljön a szekér farára.

Ezután a menyasszony s vőlegény a bússzülőknek kezét csókol. A vornik a menyasszonynak és vőlegénynek bort tőit egy-egy pohárba. Ezt a borral telt poharat a vőlegény a menyasszony anyjának, a menyasszony pedig apjának keresztesen adja át.¹ A felét kiüsszák, másik felét pedig átöntik a fejükön.² A menyasszony feje tetején egy peracet szétszaggatnak és szét-dobálják. Mindenki igyekszik ebből egy darabkát kapni, mivel úgy hiszik, hogy szerencsét hoz. Ha a marhát pl. a vásárba viszik, széttörik a meg-örzött perec-darabot, s odaadják a marhának, vagy ráhintik, mert akkor olyan sok vevő jön, mint most a lakodalomra. Felülnek a szekérre. A vőlegény lóra ül. A ló fékjén kétoldalt díszes *servét* függ. A menet elindul a templomba. Elöl megy a vőlegény és a legények lóháton. Utána szekéren a menyasszony, a következőn a zenészek, végül a többi szekér megy.

A vőlegény kalapjában az a virág van, amelyet akkor kapott, mikor eljegyezte a menyasszonyt. A menyasszonynak, akinek a fejét fátyol és *panyó* díszíti, nem szabad visszanéznie. A keresztapák egy-egy pár *pántlikával* és virággal díszített gyertyát visznek. Az esküvő gyónás után, mise előtt történik. A pap *béavattya* a menyasszonyt az asszonyok sorába.³ A fiatal pár mise alatt áldozik. A menyasszony szülei nem a lakodalmi menettel, hanem külön mennek a templomba. Mise után a lakodalmi nép a vőlegény házához megy. Útközben ilyenféle dalokat énekelnek:

Megdöglött a vén juhu,
Nem kél neki több sarju.
Jujjújjá!

Kicsi csipor, új lábos,
Szöke Péter új házós.
Sokat jártam hézzátok,

¹ A bákói csángóknál a vőlegény a búsapának, a menyasszony a búsanának adja át a pohár bort, miközben kezét csókolnak. Vö. Domokos 144, Csúry 162.

² Vö. Domokos i. h.

³ Vö. Balogh. 333.

*Sok essőbe, sok sárba,
S ha vissza nem adod a gyűrűmöt,
Kitépem a hajadot.*

*Meg akartam házasodni,
Galambot akartam fogni.
Galamb hejétt varjat foktam,
Bánom, hogy mekházasottam.
Sok essőbe, sok sárba,
Sokat jártam híjába.*

*Vesztél vóna anyádba,
Nem jártom vón híjába.*

*Se nem fontam, se nem vartam,
Megés nagy szekeret raktam.¹
Jujjújú!*

*Őszi csürke, tavaszi,
Jaj be szép a hazaji.
Annak szép és kell lenni,
Ha velünk akar jönni.²*

Mikor a vőlegény házához érkeznek, a nyoszolyók a következőt éneklik:

*Hozd ki anyám a széket,
Mer elhoszták a szépet.³
Jujjújú!*

A vőlegény anyjának a karján egy percc van, kezében pedig egy liter bort tart. Így várja a menyasszonyt, akit a kezénél fogva bevezet a házba, és akivel háromszor megkerüli az asztalt. Azután mind bemennek a házba. Délután három-négy vornik meghívja a bússzülöket és másokat is a lakodalomra. A meghívottak csak este mennek el. Midőn a vendégek az asztalhoz ülnek, a búcsúztató a következő asztali verset mondja el:

*Vőfélyek érkeztek híres Perziából,
Követeket küldtek hozzátok Szittyából.
Utánam érkeztek megterhelt tevém,
Majd előkerülnek most pompás étkeim.*

*Az első tál étel lesz bagolynyerítés.
Utána érkezik a kemencenyögés,
A csürke ordítás meg borjú köhögés.
Végre érkezik az üres kocsisörgés.*

*Egy öreg szördiszónó léssen bépácolva,
Egy beteges prücsök lesz a nyársra húzva.
Sült pecsenye helyett egy nagy fejsze foka,
Ötvenhatasztendős csitkómnak a mórja.*

*Már most nem időzők, menyek a konyhára,
Azonnal itt vagyok Szent György napjára.
Addig csak mindenki járja a bolondját,
Forgassa meg neki az oldalbordáját.*

*Húzd rá, Csabzi, addig szóljon az a gardon,
Nem halotti tor van, hanem lakodalom.
Násznagy uram, lássuk azt a rittyegtetőt,
Vagy ha jobban tetszik, a kálai kettőt.*

Ezután esznek és isznak. Az ételeket és italokat a vőlegény szülei adják. Evés után következnek az ajándék-gyűjtés. Két vornik egy tányérra két poharat tesz, bort önt bele, s a következő szavak kíséretében adja át a keresztapáknak: „Szépen tisztelem a keresztapákat, hogy amit szűvik húzza, aggyanak.“ Az adott pénzt egy másik tányérba gyűjtik. Minden alkalommal kikiáltják az ajándékösszeget. Ezután sorban mindenkit így mektisztelnek, s mindenkitől összegyűjtik az ajándékot. Ennek végeztével kiviszik az asztalokat és táncolni kezdenek. Táncaik a következők: *hējca*,⁵⁵ *maqqaros*,⁴ *hóra* v. *kezes*.⁵ Később elviszik a menyasszonyt a másik szo-

¹ Vö. Domokos 145.

² Vö. Balogh 342.

³ Vö. Csűry 162, Domokos 145.

⁴ Balogh 332.

⁵ Csűry 162.

bába, ahol a keresztanya *békonyója*. Közben felöltöztetnek egy asszonyt vagy férfit női ruhába *csúfnak*, guzsalyt adnak a kezébe és muzsikaszóval kísérik be a vendégek közé. A vőlegény elébefut. Ezt háromszor megismétlik. Ezután zeneszóval bevezeti a keresztapa a menyasszonyt, kinek a feje *servét*-ből készült *hobot*-tal van letakarva. Háromszor megkerülik az asztalt. A vornik azt *rikóccsa*: „Ki veszi le a hobotot?” Valaki mondja: „Én.” A vornik kérdi: „Mennyit acc érte?” Erre egy bizonyos összeget ígér. Megszólal a zene, s valamennyien megkerülik az asztalt. Megállnak. A vornik kérdi: „Ki ad többet?” Ez az eljárás addig ismétlődik, amíg többet senki nem ígér. Aki a legtöbbet ígérte, kimegy, két fenyőpálcikát hoz be, ezekkel *táncolólag* leveszi a hobotot a menyasszony fejéről, és a saját fejére teszi. Kicsit még táncol, s azután kifizeti a keresztapának az ígért összeget. Ezután a keresztapa táncoltatja meg a menyasszonyt, nehányat fordul vele, s aztán a keresztanya előtt levő tányérba hús lejt tesz. Utána a vőlegény táncol a menyasszonnyal. Ő is pénzt tesz a tányérba. Mindenki megtáncoltatja a menyasszonyt és pénzt tesz a tányérba. Ezt *sántatánc*-nak hívják. Reggel, mikor *kivírad*, a keresztapákat a csűr mellett *létrára nyúcsák*; felyomják a csűr gerendájához és kérdik: „Hány liter bört acc, hogy mek szabadúj?” Ha elegendő bort ígér, elengedik. A multság délig is eltart. Másnap hazamegy a menyasszony a *zesztré*-ért, vagy *hólmijá*-ért, s az új házba viszi. Egy hélig nem szabad hazamennie. A legtöbb lakodalom október-, november-, január- és februárban van.

Keresztelés. Ha a gyermek megszületett, elmegy az apa ahhoz, akit *komának óhājt*, és megkéri, hogy keresztelje meg a gyermeket. Két-három nap mulva a meghívás után a *komaasszony* a következő ételeket viszi a beteg asszonynak: sült tyúkot, húsleveset laskával, egy l. bort, pálinkát és kenyeret. Az újszülött részére viz: inget, sapkát és *plakomá*-t. Ezt *kicsi radiná*-nak hívják. Ezután kb. három-négy nap mulva megint viz az asszonynak kis radinát. A harmadik radinát *nagy radiná*-nak hívják. Erre a *koma* és a jó barátok is elmennek és *mektisztelődnék*, s ezért *kumétria*-nak is hívják. Ez a szülők költségén történik. Az újszülöttet születés után egy-két hét mulva keresztelik meg, mikor az anya fel tud kelni. Csak a templomban keresztelnek. A gyermeket a *komaasszony* viszi a templomba. Vele megy a *keresztkoma* is, aki két szál gyertyát visz. A gyertyákra *vörös és feteké bérké*-vel egy-két méter gyolcs van kötve. Ezt *kolozsmá*-nak hívják. Egyik gyertya a templomban marad, a másikat hazaviszik, hogy a gyermek betegsége idején égethessék, s majd halálakor a kezébe adják. Ha a gyermek olyan nagyon beteg, hogy a papot nem várhatják meg, akkor a kántorhoz viszik *megönteni*. Ha a gyermek betegeskedik, — szerintük ez különösen akkor szokott megtörténni, ha az anya a *krúd* gyermeket egyedül hagyja — más nevet adnak neki. Kb. negyven nap mulva a szülés után elmegy az asszony a gyermekével együtt a templomba az ú. n. *kiszabadulás*-ra. A templom ajtajában letérdel. Egyik kezében a gyermeket, a másikban pedig a keresztelésnél használt gyertyát tartja. A pap, akinek 12 toját és egy tyúkot visz, imádsággal *kiszabadiccsa*.¹ Amíg az asszony *szabadulatlan*, nem szabad kijárnia és nem szabad vizen átmennie.

¹ *Vö.* Balogh 346.

Temetés. Ha valaki haldoklik, az ott levők égő gyertyát¹ tesznek a kezébe. Ilyen esetben legalább hárman vannak jelen. Ha a haldokló kiszenvedett, elveszik az égő gyertyát tőle, kimennek a szobából, és háromszor megkerülik vele a házat azért, hogy a halott lelkét a épületből elkísérjék. A gyertyát az viszi, aki segített a haldoklónak a gyertyát fogni. A halottat azután *felfrészlik*, felöltöztetik és *elravatalozzák*. Két *kecské*-re deszkákat tesznek. Ezt leterítik egy *csérgé*-vel, s hogy a kecske lábai ne látszódnának, bevonják egy *rúdravaló*-val.² A csérgére lábtól-fejig párnákat tesznek, s ezekre teszik reá a halottat. A halott jobb felén lécből készült keresztet állítanak föl. Ennek vízszintes szárára jobbra és balra egy házilag (tehát nem boltból vett) készült viaszgyertyát helyeznek el úgy, hogy mindkét vége egyszerre égjen. Ezeket a gyertyákat kétszer olyan hosszúra készítik, mint amilyen hosszú a halott. Este eljönnek a barátok és ismerősök, a fal mentén elhelyezett padokon leülnek és elbeszélgetnek, amíg a kántor megjön, hogy a zsolttárogat elénekelje. Ezt *zsolttárogás*-nak hívják. A halottat egy percig sem hagyják egyedül; a gyertyák pedig állandóan égnek. Az öregebbek továbbra is a halott mellett maradnak, a fiatalabbak pedig a másik szobába, vagy jó időben az udvarra mennek. Ezt az összejövetelt *privégy*-nek³ hívják. Másnap este koporsóba teszik a halottat. Ezt *koporsótétel*-nek hívják. A koporsó alsó részébe, a fejénél, mindkét oldalt egy-egy *lik*-at vágnak és a likra *évegecské*-t tesznek, hogy a halott kinézhesen, s hogy világossága legyen. Három napig, amíg a halott a háznál van, a szemetet a házból nem viszik ki, hanem a ravatal alá seprik. Harmad nap, miután a pap s kántor a szertartást elvégezte, kiviszik a halottat a szekérre. Mielőtt a szekér elindulna, alája egy vízzel telt cserépfazekat tesznek, amelyen egy sült pereg van. Ezeket egy darab vászonnal leterítik. Ezt *palló*-nak hívják. A szekér keresztülmegy ezen a pallón azért, hogy a halottnak a másvilágon pallója legyen, hogy a vizeken átmeheessen. Indulás előtt a halott kezébe pénzt is tesznek, hogy legyen mivel a vámokat megfizetnie. Menet, ahányszor csak vizen át visz az út, a halott hozzátartozói a *vivők*-nek — akik a keresztet és a gyertyákat viszik — néhány lejt adnak, hogy vámot fizessenek a halottért.⁴ A halottat először a temető közepén levő templomba viszik. Ha a temetés délelőtt van, a pap elmondja a gyászmisét, ha délután van, a *veszperá*-t éneklük el. Ha csak a *diák* temet, akkor csak zsolttárogat énekelnek. A templomból a *gödörhöz* viszik a koporsót, a halotti szertartás végétével leeresztik a sírba, és leöntik borral. Ezután a *gödörösök*-nek a gödrön át egy-egy csirkét vagy tyúkot s egy-egy perezet meg egy cserépfazék vizet adnak át⁵ ezekkel a szavakkal: „N. N., ezen a világon legyen a tized, a másvilágon legyen a halotté.“ Ha a halott férje vagy felesége él, akkor a koporsóban levő halottnak ingét szétnyitják, mert másképpen a nő nem tud férjhezmenni, sem a férfi nem házasodhat meg.⁶ A

¹ Rendszerint a keresztelésnél használt gyertyát teszik a haldokló kezébe.

² A gyimesi csángóknál *rudilepedő*-nek hívják (Balogh 349).

³ Gyimesen e szónak több változata él: *privógy*, *prívéggy*.

⁴ Onești-ben a gyermeknek adják a pénzt. Vö. *Domokos* 100.

⁵ Onești-ben egy új fazék vizet és két élő tyúkot adnak. Vö. *Domokos* i. h.

⁶ Onești-ben is megvan ez a szokás. Vö. *Domokos* i. h.

temetőből a *halottasak* visszatérnek az ú. n. *tór*-ra, amelyen a kántor is résztvesz, hogy az ételeket megáldja.

A legtöbb sírkereszt fából van, s a legtöbbön román fölirat van.¹ Egy magyar fölirat pl.: Ezen sírbolt fedi már néhai Ambrus János 72 éves porait a hűn szeretett nőjével Kádár Máriával 42 évet élt, hagyva hátra 4 gyermeket. Meghalt 1864 Ápril 5-én. A legrégebb sírkő 1841-ből való: It fekszik Ist. segedelméből (olvashatatlan) 1841, 23 Deceber. Élete hosza 77.

Házasélet. A csügési magyarok szeretik a gyermeket. A 8—10 gyermekes család nem ritka náluk. A nő a férjét magázza (pl. *Jőjön csak kijed! Kijed jőjön ide! Tessék ide, hallá-é?*), ritkábban tegezi is. A férj viszont a nőt mindig tegezi (*te, magad*). A gyermek az apját így hívja: *édesapa*, gyakrabban: *tátá*, az anyját: *édesanya*, gyakrabban: *mámá*, a nagypapját: *nagyapó*, gyakrabban: *nagytatá*, a nagyanyját: *nagymámá* vagy *nannyó*, a nagynénjét: *néni*, *nénike*, *mētusa*, a nagybátyját: *bács*i, a sógornőt: *ánygyi*, az unokatestvért: *véré* (pl. *az én első, második vérem*). A menyasszonyt *hazajinak*, a koszorúleányt *nyoszó*-nak, a násznagyot: *keresztapá*-nak (ez a vőlegényt *keresztfiam*-nak, a menyasszonyt *keresztleányom*-nak szólítja), a kisebb leányokat: *leányká*-nak vagy *cefré*-nek, a fiúkat *nándros*-nak hívják. Az idősebbek a fiatalabbakat tegezik, ezek pedig az öregebbeket magázzák (*kijed*). A harmadik személy megnevezésére az: *ökemé*-t használják. A komának magázzák egymást még akkor is, ha azelőtt tegeződtek.²

Vendéglátás. Az idegent az első pillanattól kezdve szívesen látják. Ha az úton találkoznak vele, meg is kérdezik, hogy honnan jön, s hova megy. Ha a faluban marad, szívesen látják vendégül. A köszönés formái: „Dicsértessék Jézusnak a szent neve.“ „Jó reggēlt, (s utána: *Há félkelletgett-é?*) estét, napot aggyon a jó Isten.“ „Dicsértessék a J. Kr.“ „Jóccokát.“ Ha a vendég bemegy a házba, így kínálják meg hellyel: „Tessék, újjön le nálunk.“ „Ereszkeggyék le nálunk.“³ Ha egymást meglátogatják, azt mondják a vendégnek: „Hála Istennek, egészségbe jöttek.“ Erre a vendég ezt feleli: „Hála Istennek, egészségbe kaptam“ (v. kaptuk).⁴ Az étel kínálásnál ezt mondják: „Használjom belőlle, ha jól esik.“ Búcsúzáskor: „Maraggyanak békével.“⁵ „Isten hírvél járjanak!“ „Isten álgya még!“

Ételek. A reggelit *ebéd*-nek, az ebédet *déli-ebéd*-nek hívják. Főételük a tej, túró, orda, vaj és zsendice.⁶ Húst ritkán, s inkább csak ünnepek és lakodalmak alkalmával esznek. Ételek: *laskaleves*, *galuska*, *bőjtös-galuska*, *tokán*, *csigír*, *savanyó mártás csürkévél*, *alivánka*, *ünőtúró*. Az *ünőtúró*-t a következőképpen készítik: ha a tej megszlik, a tejfölt leszedik, s úgy teszik a *szóbá*-ra, *kifüttik*, s ha *kifült*, akkor a sava kiválik; ezután a javát a *zegelná*-ba teszik, hogy a még benne levő savó kicsepegjen, s végül *téfol*-lel *összevegyítik*. A *savanyótej*-et a következőképpen készítik: az aludttejet a kemencén *kifüttik*, lehülés után összekeverik s úgy *bogoson* a *putiná*-ba

¹ Aici odihnește robu lui Dumnezeu N. N.

² Ugyanígy van ez a gyimesi csángóknál is. Vö. *Balogh* 346.

³ Ugyanígy mondják Gyimesen (l. *Balogh* 346) és máshelyt Moldvában (*Csűry* 165).

⁴ Ez valószínűleg a rom. *vine ai venit* = Willkommen!; a vendég válasza: *vine am găsit* átfordítása.

⁵ Vö. a rom. *rămăni cu bine* ‚gehabe dich, gehabt euch wohl!‘ *Tiktin*.

⁶ Vö. *Balogh* 346.

teszik, forralt tejet öntenek rá és összekeverik. *Plátya*: a rizset húslevesben addig főzik, míg a leve elapad; erre aztán cukrot hintenek s így teszik rá a húst. Ezt különösen lakodalmaknál készítik. *Tórmáshús*: a főtt húst a *liggán*-ba teszik, a tormát a *kérgitől mekháncsák*, megreszelik, cukorporral összevegyítik s aztán hússal összekeverik. *Szilvás*: ha a hús félig megfőtt, aszaltszilvát dobnak a levébe, s úgy főzik tovább. *Pitán*: a kukoricalisztet *mekfórójzák*, megkeverik, hogy a vízzel *összeviggyűjön*; kevés fehér búzalisztet tesznek hozzá, megdagasztják, káposztalapura teszik, s úgy helyezik be a kemencébe. *Tojásrántotta*, *zöld- és szemes faszújka*. A *tepsi-t* *tevál*-nak is hívják.

Ruházat. Minden ruhadarabot házilag készítenek, csak a *kalap*-ot, *ruhá-t*, *cépők*-öt, *bakkancs*-ot, *bocskór*-t, *taci*-t és *dészüszijú*-t vásárolják. A nő nyári ruházata egy csipőig érő *penděj*, s egy, a csipőn alig lejjebb érő gyolcs *ing*. A hétköznapi ritkán van *himvárvá*, az ünnepnapinak nyakán, vállán, ujján és *mejjin* sok *him* van. Ezt egy arasznyi széles, gyapjúból szőtt, tarka *ő*-vel erősítik a derékra. Erre jön a sárga, zöld, piros, kék csíkokkal és néha rézszálakkal átszőtt fekete *karinca*, melyet a derékra csavargatnak, s egy kétujjnyi széles, tarka gyapjúból készült *bernéc*-cel kötik át. A fejen *ruhá-t* v. *fejkendő*-t viselnek. A lányok rendszerint hátul, az asszonyok pedig elől az áll alatt kötik össze. Az öreg asszonyok a fejkendő alatt *fész-t* vagy *fékötő-t*, *főkötő-t* viselnek. A lábon *kolcun-t*, *cépőköt* vagy *bocskór*-t viselnek, a nyakon *érmét* és *gyűnygy*-öt. Télen az idősebb asszonyok a lábon a térden alig feljebbérő, fehér gyapjúból készült *csóriká-t* viselik. Télen ezeken kívül még térden jóval alábbérő sötétszürke v. sötétbarna darócból készült *zeké-t* vagy hosszú *perémes-bundát* vagy *kozsók*-ot viselnek.

A férfiak nyári ruhája alul a vászonból készült *gagya*, a *kicsiding*. Erre jön a *harisnya* s a *nagging*, melynek csak a nyakán van egy kis himzés. Az ünnepi ingnek az alsó szegélyén *rece* van. Az inget a derékra *dészüszijú*-val szorítják rá. Hidegebb időben fekete posztóbból készült *lájbi-t* vagy *mejjesbundá-t* vesznek magukra. A lábon *cépők*-öt, *bakkancs*-ot vagy *taci*-t viselnek. Felsőkabátnak a *kicsi-kozsók*-ot vagy *kozsocsel-t* és a *zeké-t* viselik. Nyáron kicsi karimájú zsinorós kalapot (mely néha pávatollal van díszítve), télen pedig *kucsmá-t* hordanak. A völegény kalapjában *petyálá*-ból készült virág van. Hosszú: *bütült* haját ritkán, s csak az öregeknél lehet látni.

Hogy készül a vászon? Először a virágos kendert szedik le, *osztág q magossót*. A virágost a *tó*-ba teszik, ahol egy hétig és három napig ázik. A magos három hétig ázik. Kiszedik, megmossák és száradni teszik. Ha jól megszáradt, *tiló*-val *tilól*-ják, azután *vonagoló*-val *kivonagójják* és *léhel*-lel *léhelik*. Ami a léhelben marad, *szösz*-nek hívják, a *gacca* pedig leesik. A szösz *gerebeny*-nyel *meggerebelik*. A tiszta *szálot guzsáj*-ra teszik, és *órsó*-ra *fonnyák*. Az órsót a rajta levő fonállal együtt *duvaszká*-nak hívják. Az órsóról *kákó*-val *felmatolláják* a *matollá*-ra. Innen leveszik és *hammas* lúgba *belédöglesztik*. Egy *éj*en vagy napon át áztatják; azután kivesszik, hideg vízbe teszik, *mekszapúják*, *kisújkóják*, hogy fehérebb legyen. Ha megszárad *tekerőlevél*-re teszik, s innen a *csöllőkerék*-kel a *maszó*-ra tekerik, s mikor *levégződött* a *tekerése*, a *vetőfá*-ra vetik fel. A csöllőkerék kerekén

levő bevágást *húrrét*-nek hívják. A *vetőfá*-n osztják be, hogy hány *zseréb* lesz. Egy *zseréb* = 10 *ige*, egy *ige* = 3 *szál*. A *vetőfá*-ról felvetik a *hasajó*-ra, s azután *beléfogdossák* a *nyistek*-be és *bórdá*-ba.

Az osztováta részei. Az *áll*, ezen nyugszik az egész osztováta. Az *áll* négy *láb*-on áll. Az állakat középen és elől az *átalfa* foglalja össze. A hátulsó *átalfa* a középen ki van *likasztva*; ebben a *lik*-ban van a négy darab *lábittó* a *lábittófőj*-jel. A hátulsó hasajónak két végén van egy-egy *lik*; ebbe fűzik bele a *spárgá*-t, amellyel a *ponkostor*-t megkötik. A hátulsó hasajónak *bálsó* végét a hasajó *feji*-nek hívják. Ezen négy *lik* van; ezekbe van beletéve az *eresztőrúd*. A hátulsó hasajón vannak még a *csép*-ek. A hátulsó hasajó és a *nyistek* között van két *keresztcsép* azért, hogyha a fonál kiszakad, *össze ne bolondujon*. Az első hasajónak a *feji*-ben is négy lyuk van; ezekben van a *tűzvas* és az *eresztő*. Ezekkel forgatják az első hasajót, hogy a vászon feszesen álljon. A *bórdahijá*-ban van a *bórda*. A *nyistek* a *csércsekariká*-n függenek alá. A *vetőllő*-ben van a *bélfa*, amelyen a fonállal telt *cső* forog.

Van *kendervászon*, *gyapotvászon*, *csitvászon*, amely csak *mejjék*-ből van. Egy osztováta hossznyi vászon neve: *nyúlás*.

A ház és környéke. A házat maguk építik *boroná*-ból. Ezeknek végeit *gērēzd*-be vágják, hogy összeilleszthessék. Ha a boronákat összeillesztették, ráteszik a *szélkoszorú*-t, erre pedig a *szarúfák*-at. A *szarúfák*ra *lécek*-et tesznek, s ezekre rászegezik a *dránicá*-t. Cseréppel fődött ház kb. csak tíz van a faluban. A boronákat *meksusávazzák* vagy *megbólhájszák*. A lécek közé s a lécekre *utisár*-t csapnak, *kezzel lesikityák* és ha megszáradt, *bemeszelik*. Téglából épült ház nincsen. A ház beosztásában nincs rendszer. Ereszes ház, amilyen pl. a gyimesi csángóknál látható, csak 5—6 van. A legnagyobb szobát *tisztaház*-nak vagy *odáj*-nak hívják.

A szoba közepe rendszerint üres. Ebben a szobában van a *karoságy*, melynek két végén (a lábánál s fejénél) magasra felrakva állanak a színes *csérgé*-k, fehér és színes *szőszlepedő*-k, *lécsér*-ek és *párnák*. Az ágynak *közbelő*, üresen maradt részén vannak elhelyezve a *harisnyá*-k, *bundá*-k és *zeké*-k. Mindezeket *zesztré*-nek hívják. A fal mellett van a *látó* vagy sok helyen a *tulipántos látó*, amelyben pénzt és *gúnyá*-t tartanak, egy asztal, amelyen fényképek, *csiprok* és egy sajtból préselt éremalakú, domborműves *pēpusa* van. A sajtból készült *pepusának* *fából van anumē tipárj*; ebbe beleteszik a friss sajtot, megnyomtatják s csak akkor veszik ki, ha már jól megkeményedett. A fal mentén, a szögletben van egy-egy *padláda* vagy *kanapé*, *kánapé* v. *láica*, amelyekben szintén *gúnyát* tartanak. Felettük a falon van egy-egy *lécsér* vagy pedig *szkārca*, melyet *pēpusá*-ból készítenek és fagerebennel vernek le. A szögletben, ahol a két pad találkozik, áll a *nagyasztál* vagy *dulápos asztál*. Szemben a padokkal, az asztal mellett székek állanak. A falon, rendszerint a bejárattal szemben, függ egy *fenyőrúd*, s rajta egy csipkés *rudilepedő*; erre *rējá* vannak *sorólva* az ünnepi *vārrottas ingek*, *karincák*, *ruhák* v. *fējkendők*. Némely helyen van a falon egy *gúnyafelakasztó* is. A kályhát *szobá*-nak hívják és téglából v. vasból van. Az udvaron levő sütőkemencét *kuptór*-nak hívják. Az ablakon van a *fírhang*. A falon fényképeket és magyar (Jézus, Mária, Szent Antal) meg román (Constantin și Elena, Sf. Neculae, Sf. Gheorghe, Maica Precista,

Cuvioasa Paraschiva) feliratú szentképeket látunk. Szláv feliratú képek csak a román családoknál vannak. A konyhában van *ágy, asztál, pad, bidár*. Ennek tetején tartják a cseréptálakat, fakanalakat, fazekakat, alul pedig az ételmaradékokat. A konyhában a *fűtő* vagy *szóba* áll, mellette pedig a *gárnica*. A házakon kémény nincsen. A füst a tetőn készített *füstlik*-on át megy a szabadba. Kéményt azért nem építenek, hogy a füst vonja be a dránicákat és óvja meg a korhadástól.

Az udvaron van az *istálló*, melynek emelzeti részét, ahol szénát tartanak, *odór*-nak hívják. A középső tágas részt, amelyet elül és hátul is kapu zár le, *csűr*-nek hívják. Ide hajtanak be a szénával megrakott szekérrel, s innen dobják fel balra és jobbra az *odór*-ba vagy *hí*-ba a szénát. Ha az istállóban levő állatoknak szénát adnak, nem kell a csürből az udvarra kikerülni, hanem az istálló oldalába vágott s a *jászó*-hoz nyíló *oblon*-on át teszik a jászolba. A disznókat és a baromfit a *pajtá*-ban tartják. A marhákat és lovakat az istállónak a csürtől jobbra vagy balra levő részében tartják. Ha *bórnjú*, *csitkó* vagy *bárány* is van az istállóban, akkor ezeket egy *grátéj*-jal elkerített helyen tartják. A csür másik felén levő részben tartják a *szekért*, *szán*-t, *eké*-t, *boronát*-t. A szerszámok (*kasza, villa, kapu, gerebje, csákány, lapát* 'ásó') vagy itt, vagy a kis *sopron*-ban állanak. A házat, a csürt és a többi épületet közös néven *tellá*-nak hívják.

Növények. A kertben virágot, konyhai növényeket és gyümölcsöt termelnek.

V i r á g o k:¹ *csipkerózsa v. trándátyír, nálbavirág, muskáta, napraforgó, délinyilló, klopocél-virág, cigánvirág, csercsévirág, buszujok, citros, bazsarózsa, őszirózsa, katicavirág, árvacska, gyöngyina, piros boglár, bábavirág, sarkantyúvirág, pillangóvirág, szentantálvirág, boroszlány, fátalan, pázsintszekfű, ciframák, cifraborsó, rezéta vagy mánabüzű.* — Mezei virágok: *kukukvirág, toporás.* — **Konyhai növények:** *hagyma, fokhagyma, prázs, léstyán, tárkony, kapór, saláta, káposzta, cékla, morok ~ murok, petérszejem, cellér, csombór, tórma, bórsó, ennivaló bosztán, disznóbosztán, mák, pityóka, karalábé, faszujka, podbállapi.* — **G y ü m ö l c s f é l é k:** *alma, meggy, cseresznye, dió, szilva, vackór, kórte, egres, kokója, pödurec.* — **G o m b á k:** *kecskegomba, kenyérgomba.*

Háziállatok: *Ló, kanca: kabola, mélé, csitkó, tehen, ökör, bórnjú, tinó, bika, kam, gője, ártán, südő, malac, johó, bērbécs, bárány, diszkebárány, diszkebērbécs, diszke, meddűjohó, kecske, cáp, cápocská, vetuja, estér.* A tehen megüződik. Ha a tinó már két éves korában borjuzik, azt mondják: *nyelápkául bórjuddzott.* A johók *bēre*nek, a kecskék *pērszēlōd*-nek. — *Kakas, tyúk, csűrke, klóska, pújka, pújkakakas, pújkafiak; lúd, ganci: ganár.* A *ganci* megganálozza a ludat. *Réce, gácsér, récefiak, galamb, kutya, hájta: szuka, szukamacská, mótán: bakmacská.* — A méheket *fakü*-ben vagy *kaptáros kü*-ben tartják.

Ö k ö r n e v e k: *Pór, Pléván, Jámbo, Miska, Buzsór, Kudál, Bogyál, Bolokhás, Tulok.* — **T e h é n n e v e k:** *Pödurén, Lunáj, Flórika, Vérián, Dumán, Zvojáná.* — **L ó n e v e k:** *Csillag, Csinos, Rigó, Fecské, Bándi.* — **K ü t y a n e v e k:** *Muszka, Furku, Brezój, Vrencsán, Bálint, Rēdván, Mozok.*

¹ Sajnos, a szerző nem közli e növények tudományos (latin) nevét. — *A szerk.*

Állathívogató és kergető szók. Tehénhívogató: *Nye-nyeccs!* Tehénkergető: *hej-hej!* (*hējgēt*). A lovat így indítják meg: *Előre, fiak! Gyí! Hí! Háj!* Így állítják meg: *hó!*¹ *prrr!*² — Disznóhívogató: *csökő, csökő!*³ Malachivogató: *ty, ty, ty, cs, cs, cs* (*csemcsellik*). A jobbra fogott ökör *hízból jár*, a balra fogott *csából jár*. Ha az ökröket balra akarják terelni, azt mondják: *híz, híz!*⁴ ha jobbra: *csá, csá!*⁵ Lúdhívogató: *liba, liba!*⁶ Récehívogató: *ucsu, ucsu!*⁷ Tyúkhívogató: *puj, puj, puj!*⁸ A kutyát így kergetik: *Nye, fére! Ciba!*⁹

Juhakol. A juhakol neve *esztēna*. Az esztēna három főrészből áll: *észrungra* v. *észtrunga*. Innen hajtja az *észtrungár* v. *észrungrár* v. *monyátór* a juhokat az esztēna másik részében, az ú. n. *komárnyék*-ban levő (három) likakhoz, ahol megfejik. Mindegyik lyuknál ketten fejenek. A megfejt juhok a *bētētúrá*-ba mennek. Az esztēnának azt a részét, ahol *megójtják* a tejet, megfőzik az *órdát*, s elkészítik a sajtot, *tūzelő*-nek hívják. A *túrós esztēna*-ban vannak a *pócok*, amelyeken a sajtokat tartják. Ennek a földje *fakereg-vél* van befödve, hogy a sajt meg ne romoljék.

A juhokat *vidēr*-be fejik. A *bács* a *vidērből* a *budáká*-ba szűri a tejet, nagykalánnal *ótót* tesz a tejbe és *ésszevigyíti*. A megalutt tejet a *kanálvál élveri*. A sajtot a *facsaró*-ba s ezzel együtt a *krintá*-ba teszi. Ha a *savó* kifolyt, a *facsarót* kibontja, s a sajtot *összemórzsója*, hogy kijöjjön az *író*-ja vagy *zsenuit*-ja. Ezután megint beleteszi a *facsaró*-ba, jól összezavarja, deszkát s erre pedig *uristenes* követ tesz. A *zsenuitot budurój*-ba teszik és *brigidó*-val vaját vernek belőle. A *budáká*-ban maradt édes savót *üst*-be töltik, s a tűz fölé teszik. Az *üst kórlát*-on függ. A *monyátór* v. *észrungrár* a *lapocká*-val addig kevergeti, amíg *órdáddzik*. Azután *féresiríti* az *üstöt*, s az *ordát* a *zegelná*-ba teszi, hogy kifolyjék a *savó*. A sajtot *túronak* a *róvalton* töri meg. *400—1000-ig való johót a vətáv konducsája*. A *diszke-pasztór* a *meddū*-johókkal,

A szekér és részei. A szekérrúd elülső végén van egy kis hajlított rúd, az ú. n. *kētusa*. A rúd vége és e közé teszik be a jármat és erősítik meg egy hosszú szeg segítségével, amelyet a rúdba, kétusába és járomba fúrt likon dugnak keresztül. A rúd szekér felőli része bele van foglalva az *álsó párná*-ba erősített *ágas*-ba. Ezen van a *felső párna*, rajta pedig a *fürgentyű*, melynek mindkét végébe egy-egy *rókanca* : *cēpus* van vassal beleerősítve. A rókanca felső külső végéhez egy-egy széles vaskarika az ú. n. *drugár* van erősítve. Mivel a közönséges szekérnek oldala nincsen, szénahordáskor az oldalrúdadakat a *drugár*-ba dugják bele. Az elülső ágasnak hátrafelé nyúlt két karját összekötő fát, s a rajta levő vasat *szpliná*-nak hívják. Ez megakadályozza, hogy az ágas a földre *böklennyen*. A *fürgentyű*-höz van erősítve a *villa*, s ebbe az első és hátulsó *tengēj*-t összekötő *nyújtó*, amelyen több *lik* van, hogy a szekeret tetszés szerint *kürticcsák* v. *nyúccsák*. A hátulsó tengely villaszerű ágását *dzemēnēr*-nek v. *ikresfá*-nak hívják. Erre egy

¹ Ugyanígy Gyimesen. L. *Balogh* 350.

² Ugyanígy Moldvában. L. *Csűry* 170.; Gyimesen ezzel indítják meg a lovat. L. *Balogh* 350.

³ Gyimesen *cskő, cskő!* L. *Balogh* i. h. vö. még *Csűry* i. h.

⁴⁻⁹ Vö. *Csűry* i. h.; *Balogh* i. h.

szeggel erősítik rá a nyújtót. A *párná*-kat a tengelyhez négy *táring* foglalja. Lovas szekérnél elől az ágashoz a *kereszt* van erősítve, melynek mindkét végén egy-egy *kankó van*. Ebbe teszik a *késefá*-t, amelyre *lánc*-ot v. *húzószíj*-t húznak. — A kerek részei: *kerekfőj*, *fentő*, *kerekfal*, s ezen a *kereksina*. A kerekfő *tórká*-ban van a vasból készült *buksa*. A kerekfőre *vasabroncs* van húzva. A kerék lecsúszását a tengelyről a *muterká*-k akadályozzák meg. A tengelyen a kereken belül van a *marokvas*, amely a tengelyt a kopástól megóvjá. A tengelyvasnak azt a részét, amelyen a kerék forog, *szálkavas*-nak hívják. A párnákon nyugszik a *pomosztin*. A szekeret elül és hátul lezáró deszkát *fundétór*-nak hívják. Azt a rudat, amellyel télen s nyáron *csúszólag* fát vontatnak, *tézsolá*-nak s a végén levő vasszerkezetet *csaflintá*-nak hívják. Ennek részei: a *karika*, *förgő*, *béka*, *karika* és *csaflinta-nyelv*; ezt az utóbbit verik bele a fába, amelyet vontatni akarnak. A tengely végét *pakurá*-val kenik. — A ló fejére *fék*-et v. *kantár*-t, a szájába pedig *zabolavas*-at tesznek és *húzószíj*-val v. *gyeplő*-vel v. *lánc*-cal kötik az *óistya*-hoz v. *rúd*-hoz. A *nyérgét* *kjिंगá*-val erősítik a lóhoz. Széna és fa *csatlani előkötélláncot* használnak. A szekér kerekének forgását a *lütön* lefelé láncsal, az ú. n. *tyédiká*-val akadályozzák meg.

A **járom részei**. *Járomájfa*, *járomfőjfa*. Ezt a kettőt a *bórdica* köti össze. *Járompáca*, *járomszög*, amelyet a járomfejfán, kétusán és szekérrúdon levő lyukakon dugnak keresztül.

A **szán és részei**. A *szán* két *talpon csusz*. A talpokba két-két *szálláb* van erősítve. Ezekre áll az *eplén*. Elül a szán *ór*-át a *keresztorszok*, ezt pedig az első eplénnel a *vonorszok* köti össze. Azt a szánt, amelynek két eplénje van, *rakószán*-nak hívják. Az eplénekre a szán hosszában átfektetett rudakat *korcsová*-nak hívják. A *tőke* hordásánál a *bakszán*-t használják. Ennek csak egy eplénje van. A kicsi szánt *szánkó*-nak hívják.

Az **eke és részei**. Az *eké*-nek van két *szárva*. Az eke rúdját *tézsolá*-nak hívják. Ennek a végén is van *kétusa*. A tézsola és kétusa közé egy szeggel erősítik a *taligá*-t, amelynek jobb kereke nagyobb, mint a bal. Az eke *géréndé*-jét *lánc*-sal kötik a taligához. A gerendély középső részén van a *kicsikés*, amely a földet függőlegesen hasítja. Hátrább a szarvakkal egy irányban van a *kórmán* ~ *kórmány*, amely a felhasított földet elveti, s a *borozdá*-t húzza. A kormányra van két *soróf*-fal ráerősítve a *szántóvas* v. *ekevas*, mely a földet vízszintesen hasítja föl.

A **kasza és részei**. A *kaszanyél*, melynek közepén van a jobbkez részére szolgáló *natykanta*, a felső végén pedig a *kicsi kanta*. A szorítókarika neve *kaszakarika*; ezeken a *sorófo*-kat a *kaszakóccsal* erősítik meg. A kasza pengéjének tompa szélét a kasza *monk*-jának v. *foká*-nak, a lapját pedig a kasza *táblájá*-nak hívják. A kaszát az *ülő*-n *kolopács*-sal verik meg. A *fénkő* a *táblá*-ból készült *víz tartó kutiá*-ban áll.

Termények. Főfoglalkozásuk az állattenyésztés, erdőkitermelés és fahordás. Mindenkinek, még a legszegényebbnek is van háza, egy kis birtoka és legalább egy tehene. A tehetősebb birtokosoknak (ilyen kb. három van a faluban) kb. 300, a szegényebbnek alig 20—25, a legtöbbször kb. 50—60 *prézsina* földje van. Szántóföld kevés van. A kaszálók sem termékenyek, úgyhogy 160 *prézsina* kaszálóval csak egy tehenet és borjút lehet kiteleltetni. A föld megművelésénél gépeket nem használnak. A községnek csak

legelője van, erdeje nincs. Terményeik: *törökbúza*, kevés *árpa* és *zab*, *pityóka*, *karós- és gyalog faszújka*, *mák*.

Babona. Ha *Mérdárius* napján es, akkor negyven napig fog *esseni*. — Ha Magdolna napján esik, *elrothad a pityóka*. — Ha Szent András hónapjában esik, akkor az *egész téli hónapogba es*. — Ha valakihez a veszett-kutya közeljárt, s a kutyát meg tudják ölni, akkor a szórét szénre teszik, s az illetőt megfüstölik vele. — Nagycsütörtöktől kezdve kilenc csütörtökön át nem szabad a földben *áskálni*, mivel a keresztet akkor ásták a földbe, sem szegezni, mivel akkor szegezték fel Krisztust. — Ha ezen a kilenc csütörtökön *sújkólnak*, a jég elveri a határt. — Kedden nem szabad ruhát szabni, mert akinek varrják, meghal. — Pénteken nem szabad fonni, mert Szent Péter Szent Vasárnappal testvér volt. — Pénteken nem szabad a kemencében sütni, mert *elperzselik a Bóldogságos Szűz Mária órcát*. — Szombaton csak úgy szabjon ruhát, ha aznap meg is tudja varrni. — Szent András éjjelén összekötik az ollót, mert ezzel összekötik a farkas száját is. — Pénteken nem esküsznek, mert meghal a menyasszony. — Ha a férfi a házból kimenet legelőszőr asszonnyal, pappal találkozik vagy üres vedret lát, nem lesz szerencséje; ha pedig férfival v. cigánnyal találkozik, szerencsés lesz. — Holdfogytán nem jó a szántóföldbe vetni. — *Újesztendő* estéjén a leányok *béhunt szemvél* a kert kerítéséhez mennek, tíz karót megolvasznak, a tizediket megkötik egy *pánlliká*-val, s visszamennek a házba. Reggel meg nézik a megkötött karót; ha a karó meg van hántva, szegény lesz a férje, ha pedig *kérges vagy sok kerek van réta*, gazdag férjet kap. — Éjjel a juhok közé is bemennek s behúnyt szemmel egyet megfognak és *pántiká*-val megjelzik; ha a juh ügyesebb, pl. *bukéláj*, ügyes férje lesz. — Tavasszal, midőn a juhokat a *havasra* küldik, a kapu előtt a földre láncot tesznek, *hogy a johók ésszetarcsanak, mind a láncnak a szeméji*. — Ha valakinek a feje fáj, vagy elájult, azt tartják, hogy *megigiszték*. Ilyenkor *vizét szoktak vetni*. Egy asszony egy csupor vízbe egyenként kilenc darab izzó szenet dob, miközben a hiszekegyet s az üdvözlégyet mondja. Ha a szendarabok a vízben leszállnak, az illetőt nagyon megigézték, ha nem szállnak le, akkor nem igézettől van a *főfájás*. A beteg a vízből kilenc cseppet *hörpent*, a többi vízzel megmossák a fejét és mellét. Ezt *vízvetés*-nek hívják. — Az ugorka közé *baktató-búrján*-t tesznek, mert az ugorka jobban *térmik*.

Népies gyógymód. A *rumunicá*-ból, *szádokfavirág*-ból, *férekfárkú-búrján*-ból, *kőméz*-ből *hurutás* ellen *csáj*-t készítenek. A *szűfájás-búrján*-t *szűfájdalomtól* használják. A *papsajt-lapi*-t kelésre teszik. A *pokól-búrján* levét a dagadt foghúsrá teszik. A megfőtt *kukuta étős* levével a fájós fogat gőzölik, hogy az ideget megölje. A *torogyék-búrján* a *mārha* és *disznyó részéről jó*, ha *torogyékja* *vagyon*. Ezt megfőzik és a levét az állat torkába töltik. A megfőtt *epesű* levét akkor adják a marháknak vagy juhoknak, ha a epéje megdagadt. Ha a marha nyelvének *gyükere* megdagadt, a megfőtt *ármurár*-nak levét töltik torkába. Ha a marha *sindik*, vagy a *kicsi bórnyus tehennék* a *csicse kicsattant*, korpában *részfugbúrján*-t adnak enni. Az *ászpé* gyökerét a földtől megtakarítják, megfőzik, két napig melegben tartják, hogy megérlelődjék, s azután megmossák vele a tetves állatot, hogy a *bogarító* megszabaduljon. A *sérkējű szintén* abból a *rézből* jó (t. i. tetű ellen. Az *áliór* levével a juhok száját és lábát gyógyítják. Ha a juh v. bárány

szája a nagy melegtől kétfelől félcsattan vagyis áricsos lessz, szórdisznyó-t fognak, jól megsütik és megszártítják, aztán porrátörök, sós korpába teszik s úgy adják oda a beteg állatnak. Az *észpëndz*-et a *sindő* disznó fülébe, vagy a *sindő* marha *lepenye* végébe fűzik bele. Pálinkába téve gyomorfájás ellen használják. *Ronygyá*-ba v. *ribanc*-ba teszik a pálinkába, nehogy lenyeljenek belőle, *mivél az embér belit kilikájsza*. A vágásra *epefü*-vet *fórasztólap*-t és *tólvájlapi*-t tesznek, mivel a vágást hamar gyógyítja. Tüdőbaj ellen tormával összevegyített *rājméz*-et esznek, mivel ettől a *megromlott tüdő hējrenő*.

Csillagnevek: *Hetevén* vagy *klóska a csürkéivél*, *Szent Péter pácájá*, *hājnlcsillag*, *vacsoracsillag*, *Jancsika szekere*, *éjjéli csillag*, *kereszcsillag*, *júrá*, *hadak-úttja*.

Mondák. A Templom-patakának felső folyásától nem messze, a *nyomáson* van egy szikla. Ennek oldalán két medveláb nyoma látszik. Erről azt tartják, hogy abból az időből maradt, mikor a kövek még lágyak voltak. A köveket Krisztus *erősítetté meg*, *mikór eccér a lovának a lábá a kőbe belésuvadott*.

Család- és keresztnevek. Csüágenesen 200 magyar (román kb. 20) család él. Sokan két-három keresztnevet is használnak. A rendes neven kívül, soknak ragasztott v. mellékneve is van. Közlöm a magyar család- és keresztneveket, zárójelben pedig a melléknevet:

A **Templom-patakában:** Árdeleán Gyurka (Sakter), Balogh Demeter, Balog István, Balog Miklós, Balog Péter Mária, Biri Demeter, Biri István, Biri Miklós, Biri Péter János, Biri Péter, Csatlós Ilona, Helena Gyurka, Kádár Sándor, Kevelus Demeter, Lupás Ilona, Lupás János (Zsíros), Lupás Demeter (Józsi), Lupás Miklós (Józsi), Lupás Péter Demeter, Lupás Péter Jakab, Magdó István Demeter, Magdó Péter Jakab, Magdó Péter János, Nagy András Gyurka, Nagy András János, Nagy András János János (Janika), Nagy Gyurka András, Nagy Gyurka István (Pistika), Nagy János Tódor, Nyika Demeter (Bullák), Szőke Miklós (Kekerica), Szőke Pista Józsi, Szőke Pista Trézsi.

A **Vójka-patakában:** Ágoston Anna, Bacani András, Bacani Miklós, Bacani Péter (Kicsi Csákán), Baconi Péter, Baconi Ilona, Balogh Péter Györgyi, Balog Péter János, Biri Ilona, Biri János Gyurka, Biri János (Vájnik; *mivél ojan rosszúl muzsikál, hogy váj, váj!*), Biris János Jancsika, Cérán Miklós (Gyenge), Cihér Gyurka, Cüvek Anti, Cüvek Demeter Ilona, Cüvek Ferenc János, Cüvek János Grigór, Cüvek János Gyurka, Cüvek Katrina, Cüvek Péter Péter (Mihály Petruk), Csatlós Demeter Péter, Csatlós János Péter, Csatlós János Demeter (Cigenás), Csatlós Péter (Antal Petrás), Csatlós Péter Demeter (Petrás), Csatlós Péter Györgyi (Anica), Domos Borbár Gyurka, Domos Gyurka (a Domokos-ból rövidülve), Domos Ferenc Gyurka, Gábor János Borbár (Pálinkásné), Gábor János Péter, Gábor János Péter (Hattyu), Hammas Demeter, Hammas János, Hammas Gyica, Hammas Miklós, Hammas Péter, Hammas Péter János, Helena Demeter (Anica), Józsi Péter (Kurta), Karácsony Péter (Gyuri Anti), Kurkó Mihály, Lupás Gyurka (Galaci), Lupás Ilona, Péter, Lupás János (Galaci), Lupás Péter (Péterke), Nagy János Gyurka (Pótlék), Nagy Pista, Nagy Pista Émre, Nagy Pista Józsi, Nagy Pista Miklós, Nyika Péter János (Kokosel), Pál Ferenc Demeter, Pál Ferenc Katrina, Pál István Anika (Nyikuné), Pál

István János (Nyiku), Pál István Émre, Pál István Gyurka Mária, Pál Ferenc Miklós János, Pál István Ilona, Pál István János János, Pál István Józsi, Pál István Józsi (Jozsicska), Pál István Józsi Gyurka (Kicsi Bács), Pál István Józsi Péter, Pál István Péter István, Pál István Péter (Nyiku), Pistika Gyurka (Istika), Poszti János (Puskás), Sebestyén János, Sebestyén Péter János (Rózsi), Szabó György Györgyi, Szabó János (Kajtár), Szentes Gyurka János, Szentes Gyurka (Katrina), Szőke Katrina.

A Magdó-patakában: Cüvek István János (Dánduj), Csabzi Péter, Domos Gyurka, Domos Gyurka Gyurka, Fülöp János (Jánta), Fülöp Péter (Pétrus), Kicsi Józsi Gyurka, Kodreánu Nyikoláj (Niculica), Magdó Demeter, Magdó János, Sebestyén Péter (István), Szakács Péter, Szakács János (Csabzicska; az apját Csabzi-nak hívják), Szájin Péter, Szőke Péter Andris, Vedána Gyurka (Fikó), Veres János.

A Csügés-patakában: Árdeleán János (Sándor), Bacani Bórbár, Bacani Demeter, Biri Péter Péter, Bodór János, Cüvek Gyurka, Cüvek Bórbár, Cüvek Józsi, Csatlós Demeter János, Csatlós Demeter Demeter, Csatlós Antal Demeter, Csatlós Gyurka (Antal), Csatlós Ilona, Csatlós János (Antal), Császár Laji János (Lajika), Császár Laji Péter, Domos Demeter (Bicsikléta), Domos János, Domos János Gyurka, Domos Ferenc János (Józsika), Domos János Péter, Domos Émre Gyurka, Domos Péter Demeter, Émre János Gyurka, Émre János János (Szöröske), Emre Józsi Anika, Émre Józsi Gyurka, Emre János Gyurka, Emre Gyurka Józsi, Fülöp Jakab (Jakabka), Fülöp János (Jóska), Gábor István (Füstös), Gábor István István (Füstöske), Gábor Péter, Hajdu Ilona, Hajdu Emre (Pityer), Hajdú Miklós, Holló János (Palacsinta), Karácsony Erzs (Gyuri Antiné), Karácsony Györgyi (Gyuri Pista Györgyike), Karácsony Ili, Kovács János, Kodreán Gyurka (Dunyogó), Kodreán Jakab (Poszti), Kodreán Péter (Petri), Lupás János Demeter, Lupás Demeter Péter, Mokány Gyurka, Mokány Gyurka János (Mokenás), Nagy András Pista, Nagy János Gyurka Péter (Bullák), Nagy János János, Nyika Gergé Péter (Kakas), Nyika Györgyi, Poszli János, Sebestén Demeter István, Sebestén Miklós (Miklóska), Sebestén Demeterke (Mónár), Sebestén Józsi, Sebestén Péter Demeter, Sebestén Péter (Miklóska), Szentes Istenel János, Szentes Péter János, Szentes Józsi Gyurka, Szőke Gyurka, Zsögödi Gyurka.

Mese¹

Eccer megházasodott egy emberecské. Nő vett egy feleségét magának és lett egy gyerekik. Az édesapja s az édesanyja meghótt. Élveltte egy más ember szógácskának, hogy öröjze a jobókat. Okos gyermek vót. Egy esztendőre adot néki egy nöstény bárányt. Nő hát szógált a gyermek ott annál vāj 15 esztendőt. Az első bárány mikör megnőtt, nyöstényt fiaddzott.

¹ Elmondta Nagy János Péter 56 éves csügési harangozó 1933 nyarán. Ennek a mesének változatát elmondta egy tízéves csángó-fiú Gyimesfelsőlokon, Ugra-patakában, 1932 nyarán, l. Ethnographia-Népmélt, XLV. és XLVI, 180.

Mindégyk mind nyóstént fiaddzik, úty hoty 15 esztendő múlva mokán lét belöllé, s a gazdája el kéllött erējszē, úty megszaporttak vót a johóji. Égyedül jártá ő a johójjivál az ērdőkbē. Éty tavasszál valami emberek ēimenték tisztítani a cārina végibe, hogy gyúccsék össze a csapokat, és tūzet tették. A pásttór hāllott egy nagy sikójtást. Odafutott, s hát kereken ég egy gyútes. Hát egy naty kégyó ottogyon van a középibē. Ó hamār bényútott éty hosszú karót; a kégyó megōlélte a karót, s kivette a pásttor. Akkōr a kégyó mekszólalt. Asz monta: „Gyerē hozzám, hogy ēdēsapám fizessē meg, hogy megmentettél a haláltól. Édēsapám ígēr véka aranyat, de magad ne vėdd el, henēm hogy legény vagy, kērd el a kicsi gyūrūt.“ Élmenték az ēdēsapjához egy naty sziklába, s az ēdēsapja nem akārta odaadni a kicsi gyūrūt. De a pásttor a kégyó beszēdit hālgatta, s a véka aranyat nem vettē el. Elindúlt a pásttór, s a kégyó meksājnalta, amejikēt megmentett a halálától, s visszahitta s könyörgött az ēdēsapjának, hogy aggya oda a kicsi gyūrűcskēt. Asz monta a kégyó apja, meghājlott és odaatta az arany gyūrūt. Asz monta a kégyó, hotyha megmonygya, hoty ki atta az arany gyūrūt és mije van, abba a minumba meghāl. Levettē a dēsűszijút a pásttór, éty kicsi ribandzba belétakārta és belétettē a szijúba hátul. Megindúlt a johóji felé, mēr este felé vót. Éty harukáj csokonyált éty fát s kiáltotta fijának: „Jōjeték elé, mēr a Böldogságos Szűz Mária kirendeltē a máji napra való kenyērēt, imátkozatok, mēr estē van, hogy rendējjē ki hónaprá is a kenyērēt.“ Eszt értettē a pásttór, mivel immáig mindēnt tudott, mind a tátos. Éty fekekē rigó is mind csak a fijait híja elé, hogy imátkozanak. Odaért a johójihoz. Éty pojánának a szélibe tett éty tűzecske s imátkozott. Hājnalkor csirikkolt a johorfán a rigó, asz monta: „Te pásttor, a fa tōvibē van a te szerencsēd, egy bādērka arany.“ A pásttór imátkozott, a johójt elindította. Kiment oda, s két újat ásott, s kivettē a bādērka aranyat. Oszlág bejött a faluba, s vett egy mosiát, fogadott mesterekēt s épített tellát. Mekházasodott, a johaji mellē bācsot tett. Szem Pētērbē eiindúlt az esztēnábā, megnyērgeltē a naty kancát, aki csitkōddzó vót. S a felesége nagyon vót, felúlt a kancára a felesége; s ő felúlt éty három esztendős nátinra. Menōleg a kanca nyeritett. Az embēr ment elől. Asz monta a kanca: „Járj lassabban, mēr én negyēdmagammāl vagyok, magat csak másodmagaddāl!“ Kimentek az esztēnára. Vót éty kōvér johó, estēr. A johó megbōkte magát estē, ha bēsōtétedett jól: „Jērték, fārkasok, egyeték meg, mēr kilenc esztendejē hōrdozom eszt a külūt s meksüketűltem!“ Akkōr a fārkasok abba a nyomba oda is érték. Hirt kapott a vén kutya, s éty kutyakōjōkvél, s ugatólag monta: „Jērték csak, farkasok, mēr csak éty fogam van, s aszt is bennetek hagyom.“ A kicsi: „Ha a vékonyotokat ha mekfogom, kihasattok.“ A keményebb kutyák aszt ugatták: „Jōjjeték, fārkasok, vegyeték el vagy egy johót, mēr mü es eszünk utánatokat!“ Reggēl, mikōr kivirnyadott, asz monta a gazda, hogy vágják le a johót, s csak a vén kutyát haggyák mek kōjōkvél. Az estēr-johó felit a gazda vittē haza, fele a pásttoroknak maratt. Jōvōleg eléfokta az asszony az urát, hogy mēr kacagot kimenōleg, s mēr vágatta le a johót s a kutyákat. Addik kérdeztē, mig az ura asz monta: „Ha öt minutra festēt koporsót csinālsz, megmondom.“ Mikōr hazaérkezték, a asszony egy májsztērhez futott, aki az öt fijávāl azonnāl meksināltā. Mig az embēr levettē a

nyérgét, megérkeszték a koporsóvāl. Letetté az embér a ház közepibé a koporsót s beléült, s mikor felült a koporsóba, hoty szója ki a feleséginek, hogy mijé van, s mér kacagott, akkor a kakas a küszöbre fēlszökött s íty szóllott: „Gazdám, ügyes embér vagy; éty feleséged vagyon s nem tucc parancsolni neki. Nekém kilenc van s mind a kilenenek tudok parancsolni. Nyúj bé, a szóba után, éty hasáp fát véty ki, s üssél réjá s monygyad: „Eszť kacaktam, asszony!“ Itť a vége s az embér mekszabadúlt a haláltól. Az asszony asz monta: „Engegy meg, uram, többet nem kérdem, hogy mér kacaktál.“

Balogh Ödön.